

Martyrologij srijemsko-pannonске me- tropolije.

Piše Dr. Svetozar Ritig.

(Nastavak.)

4. Istražujući autentični imenik srijemskih mučenika, nije nam dužnost historijski samo ustanoviti, koji li su kršćani u Srijemu i Pannoniji za svoju vjeru krv prolili, nego moramo ispitati i njihov martyrološki karakter, to će reći, je li im se svima u ono staro doba pripoznavala čast mučenika, ter iskazivalo zakonito liturgijsko poštovanje. Nije bo svaki kršćanin, koji je u progonstvu bio poginuo, eo ipso bio čašćen kao mučenik, nego se tome tražio i javni, službeni sud, pravorijek crkve, nazvan vindicatio, koji odgovara današnjoj beatifikaciji i kanonizaciji.²⁵

Martyrologiji u prvo vrijeme sadržaju dvojaki element: analno-historijski i hagijološki. U nje se bilježilo anniversarije vindikovanih mučenika, prijenos njihovih moći, posvetu njihovih crkvi, ali se pisalo i anniversarije biskupâ, a tako i svih odličnikâ, koji su

²⁵ »Cum primis etiam ecclesiae saeculis inter mores receptum esset et ad ecclesiasticam pertineret disciplinam, quod nulli putativo martyri religiosus cultus exhiberetur, nisi ille vindicatus esset, hoc est non privato, sed publico ecclesiastico iudicio approbatus«. Benedictus XIV. u djelu: De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione. VII. vol. ed. Venetiis 1766. cf. I. p. 8. — Isp. Delehaye: Le leggende agiografiche ed. 1910. p. 360—363. — —

Poznat je povjesni događaj kartaške matrone Lucille, koja je nekom e vidikovanom mučeniku iskazivala nedozvoljenu poštu, pak radi toga pre-korena, izazvala donatistički raskol.

crkvu bili zadužili velikim djelima, ma im inače život ne bio sveti-teljski. Istom otkada su počeli sastavljati općenite martyrologije, za čitavu crkvu, poče u njima prevladavati hagijološki karakter. Ali na žalost u te generalne martyrologije nijesu samo iz diptycha i drugih autentičnih vrela uvadjali »vindikovane mučenike«, nego su i iz mnogih literarnih djela, n. pr. Eusebijevih, sabirali i sakupljali imena mučenikâ (canonisation littéraire), kojima nije nigda ni u jednoj crkvi iskazivana liturgijska počast.²⁶ Tako nijedan stari martyrologij ne postade autentičnim katalogom kršćanskih svetiteljâ, koji bi na ime vrhovne crkvene oblasti jamčio svetiteljski karakter sva-koga imena, što se u njem nahodi. Nu i u novije vrijeme nije dru-gojačije, jer sam službeni rimski martyrologij, po priznanju najkompetentnijega sudije Benedikta XIV., nije nego ljhistorijska, ili kako mi danas obi-čavamo govoriti, hagijografska knjiga, koja hi-storično, nipošto ne autentično, donâša imenik kršćanskih svetitelja.²⁷

To je i razlog, da smo mi pri ustanovljivanju martyrološkoga karaktera pojedinih mučenika, dužni i same najdrevnije martyrologije i njihove podatke ispitivati, pa ako je ikako moguće, i drugim kriterijima utvrditi, da se je ovom ili onom mučeniku od vajkada iskazivala zakonita liturgijska počta. Prema Delehaye-u takva druga dokazala mimo martyrologije jesu: svetkovanje njihove »memorije«, njihovoga »dies natalitius« već u najranije vrijeme; preostali možebit panegyrici njima u slavu; acta martyrum, koja nerijetko daju i po-datke za njihovo poštovanje; grob mučenika i bazilika nad njihovim moćima.²⁸ Ja bih amo svakako uvrstio i kasnije itinerarije, koji su nam takodjer vjerna dokazala za tradicionalni kultus raznih mu-čenikâ.

Kritišući mi ovdje pojedine podatke Baronijeve u rimskom martyrologiju, uzimajući na mjeru tvrdnje Bollandistâ, srijemskoga biskupa Szörényia, a tako i Farlatijeve i Coletijeve na polju srijem-

²⁶ Isp. o svemu tome izvrsne Delehayeve rasprave: Sanctus u Analecta Boll. 1909. p. 145—200. i u Legende agiogr. p. 348. sq. i p. 351. sq.

²⁷ Benedictus XIV. u pomenutom djelu: De servorum Dei beatificatione etc. IV. p. 2. c. 19. U 14. raspravlja, an descriptio in martyrologio romano cultum ecclesiasticum significet, te odgovara niječno i veli doslovce: descriptio nominis in martyrologio romano ad historiam gestorum pertinet.

²⁸ Analecta Boll. 1909. p. 191—197.

ske hagijografije, ispravljajući djakovački proprium — činimo to sa svim dužnim poštovanjem, ne prisvajajuć si ovdje kakav auktoritet, nego ga crkvi posve pripuštajuć. Razumijemo bo dobro riječi Benedikta XIV. u ovom poslovanju,²⁹ ali s druge strane znademo i to, da je crkva spremna svoje knjige usavršivati na osnovu sve novijega istraživanja, kako to i opet lijepo na više mjesta kazuje učeni papa.³⁰

Mislim pako na koncu ove rasprave iznijeti i ona načela, koja u današnjoj crkvenoj disciplini vrijede glede liturgijskog poštovanja svetiteljâ sadržanih u drevnim martyrologijima, ako bi kada nadležni crkveni faktori htjeli se poslužiti ovim rezultatima pri sastavku ili reviziji dijeceanskih proprijâ.³¹ I to neka bude praktična strana ove študije.

5. Katalog srijemskih mučenika mi ćemo ustanovljivati po mogućnosti kronološkim redom. Slijedit ćemo pri tome kako razne martyrologije, tako i Acta Sanctorum Bollandiana, koja nesumnjivo sadržaju najpotpuniji popis crkvenih svetiteljâ.

6. Na 2. siječnja govore Bollandiste (AA. SS. Januar. I. p. 80.): De matyribus syrmienibus: Maximiano, Acutione, Timotheo, Herisso, Artaxo, Vito, Acuto, Tobia, Eugenda, pa u potvrdu svoga čitanja pozivlju se na martyrologij Jeronimov (Jer.) i na Usuardov, (Us.) (izdanje od 1521.), koji ove mučenike stavljaju Syrmii, u Syrmij, Mitrovica. Nu ovo njihovo čitanje moglo se je ponjckle još vjerojatnim držati god. 1643., kada je izašao prvi svezak njihova djela, ali danas iza Rossi-Duchesne-ove edicije Jer. nepobitno je, da se ima štiti: Firmi.³² Tako naime imadu svi mjerodavni codexi Jer.: Bernensis (Bern.), Epternacensis (Ept.), Wissenburgensis (Wiss.): tako imade i fragmentum Laureshamense (vrlo ugledan krnj-rukopis Jer. Isp. Jer. ed. Rossi-Duchesne a. 1894. sub III. Non. Jan. p. [4.]) Što se tiče izdanja Us. od 1521., reći nam je, da puno kritičnije izdanje samih Bollandista od 1715. ni ne govori ob ovim sveti-

²⁹ De servorum Dei beatificatione etc. IV. p. 2. c. 17. n. 9.

³⁰ Benedictus XIV. l. c. n. 10. i u poslanici svojoj na portugalskoga kralja Ivana V. od 1. srpnja 1748., koja je odštampana u svakom izdanju rimskoga martyrologija, n. 18.

³¹ Zagrebačka nadbiskupija jošte u opće nema svoga proprija, a u Djakovu će uskoro dokrajčiti zaliha izdanja od 1885. godine.

³² Firmum bio je grad u Picenumu, danas Fermo u Markama, oko 50 km. ispod Jakina.

teljima. Tako ih nije niti u *Martyr. Romanum vetus* (Rom. vet.) ed. Mart. Adonis (Ad.), 1745. Pars I., p. XXV., niti u *Bedinom martyrologiju*, popunjenom po Floru (Beda — Fl.) ed. AA. SS. Boll. Mart. II. 1668. p. IX., niti kod Adona ed. c. p. 21., pa im posve pravo nije traga ni u rimskom martyrologiju Grgura XIII. (M. R.). Gornje dakle štijenje Bollandista, koje slijedi i srijemski biskup Szörényi (Vind. sirmienses p. 228. 246. sq.) i Farlati u svom katalogu srijemskih mučenika (Illyr. S. II. 444.) valja zabaciti, ter ove mučenike nipošto nije pribrojiti našima.

Posve je po tome pravo, da ih kalendarium perpetuum et proprium officiorum djakovačke biskupije ni ne spominje.

7. Na 6. siječnja, VIII Id Januarias, spominje Jeronimov martyrologij syrmijsku mučenicu Anastaziju.

Na 8. siječnja, dva dana kasnije, VI Id Jan, i opet se spominje u istom izvoru Anastazija mučenica i u njekim rukopisima izriječno se o njoj veli, et in sirmis, da je iz Sirmija.

O tome nema sumnje, da se ovdje radi o opetovanju iste mučenice, o pojavi, koja je u Jer. vrlo česta. Isporedimo tekstove, da bude stvar očevidna.

VIII. Id Jan (ed Rossi-Duchesne p.)

Cod. Bern, Wiss.

Ept.

Apud Syrmia(m) Anastasiae.
In Antiochia etc.

Aput Sirmiam Anastasi. in
Antiochia etc.

VI Id Jan (ib.)

Bern, Wiss.

Ept.

In Graecia . Rustici . phisei .
timothei . Jocundi . Ratitis . Luci
. Petri . Florj . tili . fori . A n a -
s t a s i a e et alio loco . sathei.

In Grec eucti Rustici . pissei .
timothei . secundi . luci . felicis
. januarij et in brundi leuci . et
in Sirmis Anastasi . Jo-
cundi . Ratitis . petri . flori . tilis
. florianj . taciae et alio loco pa-
thei.

Kako je lako opaziti prepisivač je Anastaziju pometnjom ili nepažnjom stavio VI Id Jan mjesto VIII; opazivši tko godj drugi tu pogrešku, i opet je sveticu na pravo mjesto zabilježio, a da nije pogreške ispravio; izbrisao. U rukopisima Bern Wiss došla je tako

Anastazija iza grčkih mučenikâ, a u Ept stavljeno je njeno ime u polovinu njihovu, pak su tako: Jocundus, Ratites, Petrus etc. izašli pače Syrmijci, jer joj je Ept. copiator ne samo ime, nego i mjesto mučenja umetnuo VI Id Jan.³³

Na istom osnovu novo se pitanje otvara. U Jer. naime imademo mi 25. prosinca još jednu mučenicu Syrmijku Anastaziju — Sirmi et Anastasiae, i to jednako u svim rukopisima — pa nije li u opće ova siječanjska Anastazija opetovanje one u prosincu, gdje je utvrđena činjenica, da se u Jer. martyrologiju imena jednih te istih mučenikâ vraćaju i na razdaleke dane i do više i do desetputa?³⁴

I ovdje je pogreška prepisivača očita. 25. prosinac je = VIII K (ili KL) JAN, a 6. siječanj je VIII ID JAN, pak je on jednostavno mjesto K(L) čitao ID i spomen Anastazije prenio na 6. siječnja, što je to lakše bilo moguće, jerbo Jeronimov martyrologij počinje a baš 25. prosincem, a die Nat D. — Ovake su takodjer pogreške u Jer. mnogobrojne³⁵. Ova se naša kombinacija diže do izvjesnosti kada uočimo činjenicu, da nikoji ni zapadni ni istočni katalogi ne znadu ni za kakovu syrmijску mučenicu Anastaziju u siječnju, a svi poznaju onu prosinačku, pak ju ili izriječno ili muče bilježe u Syrmij.

Prema razloženom bila je dakle Syrmijka Anastazija prvobitno u Jer. martyrologiju samo na 25. prosinca, odatle je krivim čitanjem prešla na 6. siječnja, pa otud je nepažnjom copiatora uskočila među svetitelje 8. siječnja. Pogreška jednoga rukopisa nastavljala se je i razmnažala u novijima, tako da mi istu mučenicu, kojoj je pravi spomeni dan samo na 25. prosinca, imademo i 6. i 8. siječnja. Prepisivačima je na dušu ubrojiti i ono, što neki codexi na 6. i 8. siječnja govore Anastasi, Anastasium, mjesto Anastasiae, Anastasiam.

Danas se dakle ne može više držati mnijenje Bollandistâ, koji su oslanjajuć se na Jer. martyrologij 6. i 8. siječnja raspravljali De s. Anastasio martyre Sirmii, et de sanctis martyribus syrmiensibus Anastasio, Jucundo, Ratite,

³³ Delehaye: Le leggende agiografiche p. 375. više ovakih primjera navadja.

³⁴ Delehaye l. c. 375.

³⁵ Tako je n. pr. sv. Lucijan zabilježen VII. id jun, a morao bi biti VII. id jan; sv. Eufemija uvrštena je i XVI. kal sept. i XVI. kal. oct. — Delehaye l. c. 375.

Petro, Floro, Tile, Floriano, Tatia, pače još ne bili izvjesni, bi li onoga Anastasija od 8. poistovjetili sa gornjim od 6. siječnja. Isp. AA. SS. Boll. ed. 1643. Jan. I. p. 324. et. 470. —

Za Bollandistima se poveo i *F a r l a t i* u svom katalogu srijemskih mučenika (Illyr. S. II. p. 444), a jednako i biskup *S z ö r é n y i* (l. c. p. 247.). Ovdje nam je odmah raspraviti, možemo li mi, i kojim li pravom, upisati ovu sv. Anastaziju, koja se 25. prosinca slavi, u martyrologij pannonsko-srijemske metropolije.

U izvorima je potpuna pomutnja, pak je istinu samo s teškom mukom gonetati.

Najdrevniji svjedok *J e r.* skladno u svim rukopisima tvrdi, da je sv. Anastazija mučenica syrmijska. *S i r m i e t A n a s t a s i a e* (ed. Rossi-Duchesne p. 1.) nu *R o m. V e t.* (ed. c. p. XXXVIII.) bilježi: *R o m a e, A n a s t a s i a e.*

B e d a veli *E o d e m d i e n a t a l e s. A n a s t a s i a e . . .* quae . . . a praefecto Illyrici in gravissima aequae et diutina custodia macerata est . . . deinde navi imposita cum ducentis viris et septingentis feminis, ut demergeretur in mari, perlata est ad insulas palmarias. (l. c. XLII.) *B e d a* ne govori ništa o Rimu, a *Florus*, da popuni, gdje je svetica mučena, dodaje: *I n S i r m i.* (l. c. ib.)

A d o i U s u a r d u s vele posve isto što i *B e d a*, da je mučena i sudjena od prefekta u Illyriku, a poginula na palmarijskom ostvrlju. *R i m a* ne spominju.

Istočni menologiji slave sveticu 22. decembra.

B a s i l i j e v M e n. G r a e c o r u m veli u glavnom: *R o m a e c l a r u i t . . . a m u l t i s d i v e r s o t e m p o r e p r a e f e c t i s e x c r u c i a t a* deinde in mare postea in ignem injecta, sed incolumis inde evadens, tandem una cum iis, quae secum erant, mulieribus decollatur«. (ed. 1727. m. dec. p. 49.) Koliko je ova mučenica i na Istoku bila štovana vidi se iz *M a r t i n o v a* (Annus ecclesiasticus graecus slavicus; AA. SS. Bolland. Oct. XI. 1870. ad hunc diem), a tako i iz *S e r g i j e v o g M ě s j a c o s l o v a* (izd. 1901.), gdje se nazivlje »megalomartyr«, »velikomučenica«.

Više svjetla pridolazi iz mučeničkih akta sv. Anastazije, koja su nam se sačuvala u redakciji *M e t a f r a s t o v o i* (Migne, P. gr. XCVI. 573—610), i u latinskom prijevodu kod *S u r i u s - a* (ed. 1575. VI. 961—972.) Za pravo su compilacija raznih mučeničtvâ (sv. Chrysogona, sv. Agape, sv. Theodote i konačno sv.

Anastazije), pa i ako su u hagijografske ciljeve iskićena, ono se nesumnjivo skriva u njima tračak povjesti i istine. (Isp. Bolland. Bibliotheca hagiographica latina, 1898., p. 66.) Da spomenem samo najznačajnija mjesta ovih aktâ.

Po rodjenju svom je Rimljanka, koja putuje u Akvileju, u Solun, u Syrmij, da bude na pomoći progonjenim kršćanima. Tamo »comprehensam duxerunt ad Florum praefectum Illyrici« . . . koji ju »condemnat cum multis alijs reis, ut in profundum maris projiceretur«, nu ladja bi Božjim čudom sretno kopnu privedena, i ako je bila sva izbušena, »ad terram autem navem duxit sine periculo« te bi svetica konačno na zapovijed praefekta spaljena. (Surius l. c. 1066. 1071.)

Sve ove sprotne si vijesti i podatke u martyrologijima i aktima o sv. Anastaziji na razne su načine rješavali stari hagijografi.

Combesius, reda sv. Dominika, učini dvije mučenice, jednu poginulu u Syrmiju, a drugu na ostrvlju palmarijskom. (Auctarium novissimum bibliothecae graecorum patrum, Parisiis 1672. p. 510.)

Isusovac Bonucci u svojoj povjesti sv. Anastazije (Istoria di s. Anastasia, vergine (?) e martyre romana, Roma 1722.), satkanoj za pobožno štivo najveć na osnovu Metafrastovih akta, dosljedno tvrdi, da je to jedna te ista mučenica, pak ju Dioklecijan, čuvši, da je Rimljanka, dao otpraviti u Rim, odakle je bila sa drugim kršćanima otpremljena na palmarijsko ostrvlje i ondje sažgana.

Coletti, s istim oduševljenjem i ako ne s istom spremom kao Farlati, trudi se svuda proširiti slavu časne crkve illyričke, pa tako pod svaku cijenu hoće da spasi i sv. Anastaziju kao syrmijsku mučenicu, (Illyricum Sacrum VII. 491—497.) i na široko polemizuje protiv Bonuccia, da sv. Anastazija nipošto nije bila iz Syrmija otpravljena u Rim, nego je tamo poginula te pod »morem«, što se u actima spominje, razumijeva Dunav i Savu (maris vocabulo grandiores saepe aquae et lati altique alvei flumina a latinis scriptoribus significantur), a pod »ostrvljem palmarijskim« goneta njeko mjesto u blizini Syrmija zasadjeno palmama (quid si in Sirmii viciniis locus extiterit, cui Palmario cognomen, consitis ibidem palmis.) I. S. VII. p. 492. 493.)

U istinu ipak ono zrnice povjesti, što ga ovdje tražimo, je li sv. Anastazija pripada syrmijskim mučenicima, i ako se čini duboko sakriveno, sa izvjesnošću je i sigurnošću naći.

Proberemo li mi naime sve podatke martyrologija i akata, ono se očevidno svadjaju na dva prvotna izvora: 1. na Jer. martyrolo-

gij, i 2. na akta sv. Anastasiae; pa makar su ova akta kompilacija od više passija, hagijografski iskićena, k tome prošla Metafrastovu redakciju, jošte je jasno razabrati, da podatci tako zvanih historijskih martyrologija³⁶ nijesu nego ekscerpt iz ovih acta, ili dajbudi iz starije im (možda i čišće podloge. Da je naša tvrdnja ispravna, svatko će uvidjeti, tko prisposdobi samo i one podatke, što smo ih iz Bed, Ad, Us, Bas. Menologija naveli sa ono nekoliko glavnijih točaka gore priopćenih iz Surija. Po tom ugled ovih martyrologija za naše pitanje nije od nikake vrijednosti, pa prema tome samo dva izvora: Jer. i Acta s. Anastasiae, puno starija od VIII.—X. vijeka, a svojim korištenjem sizući u V. vijek, imaju za nas absolutni, odlučni zamašaj. Ti pako izvori suglasno postavljaju mučenje sv. Anastazije u Syrmii (Jer.), u Illyrik (Acta), a o Rimu i Palmar. ostrvlju ne znadu ništa.

Istom od VIII. vijeka govor je u martyrologijima i o Rimu (Rom. Vet.), i o Palmarijskom ostrvlju (hist. martyr.), što je na dogled Rima, Latiuma.

Prema načelima dakle hagijografije moramo mi sv. Anastaziju, što se u zapadnoj crkvi slavi na 25. prosinca, pribrojiti syrmijskim mučenicima.

Mučno dakako ostaje ono pitanje, a kako je izravnati one opreke u izvještajima kasnijih izvorâ (hist. martyrologijâ) sa podatcima Jer. i actâ sv. Anastazije. U tom polazim drugim putem nego Combefis, Bonucci i Coleti. Ja bih upozorio na ovu poredbu tekstova u

Act. Anastasiae:	Martyrologia historica:
Anastasia Romae nata	Anastasia Romae nata et passa
.....
... condemnata a praef. Illyrici cond. a praefecto Illyriae . . .
... projicitur in profundum maris projicitur in profundum maris ad insulas palmares
... navis ad terram perducta	... navis ad insulam perducta

³⁶ Martyrologiji koji sadržavaju biografske podatke i izvadak iz »passije« pojedinih mučenika, kao Bed, Ad, Us, nazivlju se historijskim a. Ovamo spada i Basiljev Menologium Graecorum, ter grčki synaksari u opće. — Cf. Delehaye: Le leggende agiografiche p. 339.

....
 condemnata cum multis
 aliis reis

.....
 condemnata cum ducentis
 viris et septingentis
 feminis.

Ova poredba meni svjedoči, da podatci u historijskim martyrologijima, te je sv. Anastazija mučena u Rimu, spravljena na ladju u moru kraj Latiuma, da je Božjim čudom pristala na Palmarijskom ostrvlju (gdje su i toliki drugi rimski mučenici zaglavili n. pr. Flavija Domitilla ml.) i ondje sa stotinama kršćanâ poginula, — meni, velim, sve to svjedoči, da je tuj po srijedi dijelom prarafrazovanje actâ sv. mučenice, a dijelom da je to naprava i dodatak kasnijega pobožnoga maštanja, pak radi toga ti detailni podatci ne mogu imati nikakove povjesničke vrijednosti.

Istražujući početak kulta sv. Anastazije u Rimu i historiju njenoga titula pod Palatinom,³⁷ sa velikim sam zadovoljstvom naišao na izvode Duchesnea i o. Grisara, tih najboljih poznavalaca Rima u prvine srednjega vijeka, koji potvrđuju sve moje dojakošnje razlaganje, — pretpostavljaju i oni syrmijski karakter sv. Anastazije, — ter jasno tumače, a kako je njeno poštovanje prešlo u srce i središte kršćanstva.

U IV. stoljeću već spominje se u Rimu crkva sv. Anastazije. Tradicija hoće, da je u njoj misio sv. Jeronim za svoga boravka u Rimu. I Duchesne i Grisar slažu se u tome, da se u četvrtom vijeku jošte nije znalo u Rimu za syrmijsku mučenicu. Titulus Anastazije već u to vrijeme Duchesne tijekom tumači, jer da je ta bazilika na svu priliku bila izgrađena od jedne rimske matrone imenom Anastazije, a Grisar vrlo duhovito i sa dobrim razlozima kombiniše, da se je crkva prvobitno nazivala Anastasis, crkva uskrsnuća, a bila izgrađena prema crkvi istoga imena na Gospodnjem grobu u Jerusolimu. I za druge rimske znamenite crkve (a i drugdje) znamo, da su presadijene odanle, tako sv. Ivan Lateranski, njegda crkva Salvatoris, tako i S. Maria Maggiore, rimski Betlehem. Istom u VI. vijeku titulus Anastasis prometnuo se u Anastasia.

Zbilo se to ovim načinom. Prema vijesti byzantinskoga povje-

³⁷ Duchesne u *Mélanges d'archéologie et d'histoire*. 1887. 387—413; Grisar: *Civiltà cattolica*, 1896. III. 729—41; I papi del medio evo, II. Roma 1897. p. 307; te njegova *Analecta romana* I. 1899. 608—10. — Isp. i *Artemellini*; *Le chiese di Roma* ed. 1891. 532—34. *Marucchi*, *Basiliques et églises de Rome*, ed. 2. 1909., p. 246. priznaje takodjer, da je sv. Anastazija bila iz Illyrije, ali se odlučno protivi kombinacijama o. Grisara.

snika Theodora Lektora (oko 540) bile su moći sv. Anastasije za vrijeme patrijare Gennadija (458.—471.) prenesene iz Syrmija u Carigrad i to u crkvu Anastasis, u kojoj je negda sv. Grgur Nazijanski tako uspješno revnovao protiv arijanstva. Za malo stari titulus ove carigradske crkve izadje izvan porabe, a crkva bi prema syrmijskoj mučenici nazvana Anastasia. Iz Carigrada proširilo se poštovanje sveteice čitavim Istokom, čitavom crkvom. Predje i u Rim. Moramo naime znati, da je Zapad u ovo vrijeme stajao u najužem saobraćaju i religioznom i liturgijskom sa istočnom crkvom, pa je tako svetkovanje sv. Anastazije na 25. prosinca iz Carigrada došlo i u Rim, u rimsku liturgiju, i tako sv. mučenicu nazivamo već u najdrevnijem rimskom sakramentaru, koji se nepravom pripisuje Leonu I., a tako i u onom Grgura Velikoga. (cf. Probst: Die römischen Sacramentarien; Münster 1892. p. 139.)

U VI. vijeku poštovanje sv. Anastazije bilo je u vječnom gradu vrlo popularno. Justinijanov vojvoda Narses zavladaвши Rimom, poče stolovati na Palatinu, obližnju crkvu odabere dvorskom crkvom, a njezin titulus kao ono u Carigradu prometnu se iz Anastasis u Anastasia. Dvorska crkva s. Anastasia zadobi velike povlastice, koje joj ostadoše duboko u srednji vijek. (cf. Analecta Romana I. 1899. 608. 609.)

Imao pravo o. Grisar ili Duchesne, danas je sigurno, da je ova mučenica Syrmijska, pa je i razjašnjeno, zašto svi kasniji zapadni martyrologiji postavljaju sv. Anastaziju u Rim. Preuzeli su ju jednostavno iz kataloga rimskih odličnih crkvi. Tračak samo povjesti prosijeva u onom »illyričkom« prefektu, što ga susrećemo u historijskim martyrologijima, a koji je odsudio sv. mučenicu.

Kada dakle rimski martyrologij na 25. prosinca govori: Eadem die natalis s. Anastasiae, quae . . . a Floro praefecto Illyrici diutina custodia macerata . . . martyrium consummavit in insula Palmaria, ad quam cum ducentis viris et septuaginta foeminis deportata fuerat — to se on oslanja na Usuarda i na kasnije izvore od manje cijene, te bi bezuvjetno morao biti popravljen na temelju Jeron. martyrologija i onih podataka Acta s. Anastasiae, kojima se ne može oporeći historijska jezgra i cijena.

S istih razloga valjalo bi sv. Anastaziju uvrstiti i u proprium biskupije djakovačke, gdje imade mučenika, koji se s puno manje razloga kao srijemski mučenici vode i spominju.

Nu sa oim izvodima nije čitav hagijografski problem o sv.

Anastaziji iscrpljen. Rimski martyrologij 28. listopada još jednu mučenicu Anastaziju u Rimu i to stariju pod Valerijanom spominje: *Ibidem (Romae) sanctae Anastasiae senioris Virginis et Cyrilli Martyrum: illa in persecutione Valeriani sub Probo praefecto . . . truncata capite migravit ad Sponsum: Cyrillus autem ei petenti aquam propinans, martyrium pro mercede accepit.* — Istina zapadni martyrologiji, ni Jer, ni Vet Rom, ni Beda, ni Ado, ni Us. ne znadu za nju, ali ju pod izvjesno i to kao Rimljanku 12. listopada spominje *Menologium Graecorum* cara Bazilija, a nać ćeš ju toga dana i 29. listopada i kod o. *Martínova* (*Annus eccl. graecus* sl. l. c.), a tako i kod *Sergija* u njegovom *Mesjaslovu* (takodjer 29. listopada). Paće u grčkom jeziku su nam se saćuvala i akta ove mućenice kod *Simeona Metafraste* (*Migne: P. Gr. CXV. 1293—1308*).

Jedino na temelju ovih grčkih, istoćnih izvora uzeo je Baronij ovu mućenicu i u rimski martyrologij, kako i sam priznaje u svojoj opasci (*Mart. Rom. ed. Rosweyde 1613. p. 457*): »*Anastasiae senioris et Cyrilli. Agunt de his Graecij in Menologio die sequenti. Haec senior dicta respectu alterius Anastasiae, quae passa est in persecutione Diocletiani, de qua inferius VIII. Kal. Januarias.*« Nu stvar mu ipak nije bila jasna, te ovu mućenicu ne bi hotio staviti u Rim, nego u *Syrmiij*, jer pišući komentar za sv. Anastaziju na 25. prosinca, veli o njoj: »*Haec autem junior dicta, martyrio coronatur temporibus Diocletiani imperatoris. Fuit haec Romae celeberrima . . . illa autem senior, quae Sirmii passa dicitur, Constantinopoli erat celebris*« (l. c. p. 535. n. d.) Ćini se, da je ovim putem mislio Baronije spasiti rimski karakter sv. Anastazije, koja se slavi na 25. prosinca.

Ne znam ni to, je li veliki crkveni annalista imao dovoljnoga razloga, da ovu Anastaziju uvadja na 28. oktobra u rimski martyrologij. Jednaku je sumnju izrazio i *Tillemont* (*Memoires pour servir a l'histoire ecclesiastique des six premiers siecles; Paris 1702. V. 715.*), s ćijimi se inaće izvodima nipošto ne poistovjećivam. Ruski hagiograf *Sergije*, koji u svom *Mesjaslovu* (ed. 1901. II. 514—6) razlikuje dvije Anastazije, veli, da je tu razlika na Istoku susresti istom od IX. vijeka.

U novije doba na široko razglabaju ovo pitanje *Bollandiste* u svojim AA. SS. 28. oktobra (*Oct. XII. 1884. p. 513—529.*), ter izgrađujući svoje mnijenje na thezi, da su *passiones* obiju mućenića različite, odlučuju se za dvije Anastazije. Uskos njihovom auktori-

tetu teško mi je njihovo mnijenje prihvatiti. Istina acta i jedne i druge Anastazije dopiru iz ranijega vremena od IX. stoljeća, ali sve u svem prividja mi se, da imadu dodirnih točakâ. Opažam, da je toga mnijenja i Hefele u Wetzler-Welteovom Leksikonu (I. 784. 785.). Sam Sergije priznaje, da su jedna i druga akta smiješana (I. c. II. 515.). Svakako unutarnji njihov odnošaj, a tako u opće utjecaj Metafrastova pera pri redakciji mučeničkih akta, što dolaze u njegovoj zbirci, jošte nije dovoljno ispitan (isp. o tom mjerodavne izvode prof. Ehrhada u Krumbacher: Geschichte der byz. Literatur, München 1897. p. 201 sq.), a da bi se već danas mogao peremptorni sud izreći.³⁸

K tome dolazi i ona poteškoća, preko koje ne mogu lake ruke, kao Bollandiste (I. c. n. 16.) da predjem: kako to da rimski katalozi sve do Baronija ne znadu za ovu Anastaziju od 28. listopada, Rimljanku, kako to, da je u vlastitoj crkvi u zaborav zaginula mučenica, — čašćena i štovana na čitavom Istoku?

Medju tim bila Anastazija od 28. listopada i ona od 25. prosinca istovjetna ili ne, jedno je nepobitno, da je svetiteljka, kojoj spomen slavimo u drugoj misi božićnoj, ter ima časnu baziliku pod Palatinom, u kojoj su njegda pape na Božić obavljali sv. bogoslužje, — historijski je: velim, nepobitno, da je ta svetiteljka syrmijska mučenica.

Da joj je pako već u drevno doba bila iskazivana liturgijska počast, jamče martyrologiji i istočni i zapadni, jamče njena akta, jamči bazilika u srcu kršćanskoga svijeta, jamče drevni sakramentari rimski.

8. Na 13. siječnja Rimski martyrologij slavi spomen sv. Hermylla i Stratonika, mučenih za vrijeme cara Licinija u Singidunu (Biogradu): »Singiduni in Mysia superiori s. martyrum Hermylli et Stratonici, qui post saeva tormenta sub Licinio imperatore in Istrum flumen demersi sunt.«

I ove je mučenike preuzeo Baronij iz Grčkih kataloga,³⁹

³⁸ Sa aktima je u tijesnom savezu i pitanje o vjerodostojnosti raznih Translatija moći sv. Anastazije. Translaciju u Zadar 804. imaš kod Farlatia, I. c. V. 34, 35. — Rački takodjer govori u svojim Document-ima (p. 309. i 310.) o sv. Anastasiji, ali se i njegovi podatci u mnogo čem moraju danas ispraviti.

³⁹ Martyrologium romanum ed. Rosweyde 1613. p. 26.

jer u zapadnima nigdje im ime ne dolazi, ni kod Jer.,⁴⁰ ni u Vet. Rom., ni kod Bed-Fl, ni Ad. i Us. Grčki ih menologiji imadu svi. Tako Bazilijev na 13. siječnja (ed 1727. l. c. 101.); An-nus eccl. graecus slavicus istoga dana, pa dodaje, da ih u nekim koledarima slave i 1. i 2. lipnja (O. Martinov l. c. 39.); Sergij u Měsjacoslovu (l. c. I. 13; II. 23), a tako i Nilles u svom kalendarium manuale (I. 67.)

O izvjesnosti ovih mučenikâ ne može biti nikakove sumnje, jer imamo i njihova akta (Act. SS. Boll. Jan. I. ed. 1643. 769—71.), koja, ako su i iskićena, u svojoj su suštini potpuno historična. (U grčkom ih originalu ima S. Metafraste, Migne, P. G. CXIV., 554—566). Licinijevo progonstvo nam je i od drugud poznato, a bilo je god. 314—315., iza milanskoga edikta, kada se je zavadio sa Konstantinom. Licinij je svoj bijes na kršćanima a baš najvećma u našim krajevima iskaliivao, jer tu je stolovao pa je kršćanska krv tekla, sve dok nije tiran početkom listopada 315. god. do nogu potučen bio kod Cibalisa.

Iz svih ovih razloga punim se pravom ubrajaju sv. Hermyl i Stratonik mučenicima srijemsko-pannonске metropolije. Uvrštuje ih u svoj katalog Farlati (l. c. II. 445.) i Coletti (VIII. 292.) a ima ih na 15. veljače (za cijelo iz rubrikalnih razloga mjesto 13. siječnja) i djakovački proprium. Za njihovo tradicionalno i zakonito štovanje barem u istočnoj crkvi imademo dokaz u suglasnom svjedočanstvu grčkih menologija i koledara. Za djakovački proprium moglo bi vješto historijografsko oko iz svetiteljskih actâ probrati podatke za lekcije II. nokturna, koje se sada uzimlju de comm. pl. martyrum.

9. 23. veljače Rimski martyrologij slavi spomen sv. Sirena i 72 drugih syrmijskih mučenika: »Apud Sirmium b. Sireni monachi et martyris, qui iubente Maximiano imperatore retentus, cum se christianum esse confiteretur, capite caesus est. — Ibidem natalis septuaginta duorum martyrum, qui martyrii certamen in praefata urbe consummantes, regna mansura perceperunt.«

Syrmijski svetitelj sv. Synerotes (to je ispravni oblik imena Siren) i njegovi drugovi spominju se u svim zapadnim katalozima, dočim u istočnim nigdje im nije traga. Njihova historička

⁴⁰ U indexu imena (181.) spominje se IIII. Nonas Stratonicus t. j. na 2. lipnja, kada se i u nekim istočnim menologijima slavi spomen Hermylla i Stratonika, nu u samom katalogu nijesam toga dana mogao naći nikakvoga Stratonika.

izvjesnost podpuno je utvrđena. Tuj su najdrevniji martyrologiji, tuj dva napisa pronadjena 1884. u Mitrovici, tuj akta, autentična, — prokonsularna. Da ih sve registriramo, njeke poteškoće riješimo, nužne iz njih podatke za ovu radnju ustanovimo!

Jer. dva dana izasepce bilježi sv. Synerota; VIII. i VII. kal. Martias:

VIII. kal. Mar., Sirmium natale sci. Seneri et aliorum LXII (c. Bern, Wiss) vel aliorum XVI. (c. Ept.)

VII. kal. Mar., In Pannoniis natali scorum Seneroti Antigonii Rutuli Libii. Tako Bern, Wiss, dočim Ept.: In Sirmii Sinerotis etc. [Ed. Rossi—Duchesne l. c. p. 24.]

O tom nema sumnje, da je to jedan te isti svetitelj, Senerus i Sinerotes. Vidi se to najbolje iz toga, što svikasniji katalozi poslije Jer. znadu samo za jednoga syrmijskoga mučenika, kojega ovoga dana stavljaju na čelo većoj skupini svetitelja, a zovu ga skraćeno Sirenius, Sirenus itd.

Vet. Rom. (ed. Adonis 1745.) VII kal. Mar. kaže: Apud Sirmium Sinerii monachi. Et XLII martyrum.

Beda—Fl. vacat, u auctariju; VII Kal Mar.: Apud Sirmium Sinerii monachi et sexaginta duorum martyrum . . . Et in Pannoniis ss. Antigoni, Rutuli, Libii, Ominandri et Zenonis (ed. Boll., Mart. II. 1668. p. XIII.)

Ado (ed. c. 101) VII. Kal. Mar. (tiskarska je pogreška VI): Aput Sirmium S. Syreni monachi . . . Item aliorum sexaginta duorum, qui ibidem passi sunt.

Us. (ed. Boll. Jun. VI. 1715. 118.119.) VII. kal. Mar. Apud Sirmium Sireni monachi . . . Item natalis sexaginta duorum, qui martyrii certamen in praefata urbe consummantes, regna mansura perceperunt.

Ovoj repeticiji Synerotovoj u Jer. u dva dana izasepce ne će biti krivi copiatori nego sam njegov redaktor. Slutim, da je on imao pred sobom dva različita latercula (kataloga), iz kojih je ispisivao srijemsko-panonske mučenike. Poslije ćemo se vratiti na tu tvrdnju. U jednom laterculu bit će stajalo: Sineri et aliorum (ili slično), a u drugom: Sinerotis, Antigoni, Rutuli (ili sl.) etc. Poznato je naime, da se je redaktor Jer. martyrologija svojim izvorima i svojim podlogama služio često posve mehanično, bez ikakvog rasudjaja, te upisivao jednoga te istoga mučenika i dva puta, ako se njegove podloge do n vlas

nijesu slagale⁴¹. Po gotovu je to učinio, ako se je taj mučenik u njegovim katalozima na razne dane slavio, nu u našem je slučaju vjerojatnije, da spomen syrmijskoga mučenika Sinerota i VIII. i VII. kal. Mart. baš od redaktorovoga pera potječe, koji je sam uvidjao nemogućnost, da bi jednoga te istoga dana bio u Sirmiju mučen i Sinerus i Sinerotes.

Svoju slutnju navadjam kao zgoljnu kombinaciju i dopuštam, da bi se čitava poteškoća mogla i drugim načinom riješiti.

Da je pak Sener, Seren i Sinerotes identična osoba, te je već i Baronij zamijetio u rimskom martyrologiju, uprkos što je P. Galesinius u svome *Martyrologium s. romanae Ecclesiae* (Venetiis 1578. — predradnji za izdanje Grgura XIII. —) razlikovao VIII. kal. Martias u Pannoniji Seroneta i u Syrmiju Syrena. Ferrarius, koji je kušao upotpuniti rimski martyrologij (*Catalogus generalis sanctorum, qui in Martyrologio romano non sunt*; Venetiis 1625.), takodjer pod svaku cijenu hoće da razlikuje Serena i Seroneta. Tako i Bollandiste, zavedeni auktoritetom Jeron. martyrologija, govore 23. februara u Syrmiju o sv. Sirenu i 72 njegovih drugova mučenikâ, te posepce o sv. Senerotu, Antigonu, Rutilu, Libiju, Rogatianu (AA. SS. Boll. Febr. III. ed. 1658. p. 364—67.). Bollandiste slijedi Farlati (l. c. II. 444.), tako i Coletti (VIII. 295.); dokle se biskup Szörényi drži rimskoga martyrologija, pa samo sv. Syrena i njegova 72 druga spominje (l. c. 247.).

Scijenim, da o istovjetnosti sv. Senera i Sinerota ne može već danas biti ozbiljne rasprave, nakon što je na pravu mjeru sveden ugled Jer. martyrologija.

Podoba Synerotova puno nam je jasnija od trideset godina amo, otkako je Hytrek sa uspjehom kopao u Mitrovici na starom kršćanskom groblju njegova imena, te našao dva epitafija iz polovice IV. stoljeća, koja spominju beatum, dominum Synerotem. Radi važnosti stvari priopćujemo prema De Rossi-ju oba natpisa.

✠ Ω

ego aur ELIA. AMINIA. PO.
 s u i TITULUM VIRO MEO
 f L SANCTO EX N. IOV. PRTEC
 BENEMERITUS QUI VIXIT

⁴¹ Delehaye govori vrlo dobro: Non bisogna però dimenticare la persona del redattore, che si è servito delle fonti con poco discernimento, le ha descritte machinalmente, senza escludere le parti, che si ripetevano, e commettendo altri simili sbagli. — l. c. 371.

ANN. PL. M. L. QUI EST DEFUNC
TUS CIVIT, AQUILEIA TITULUM
POSUIT AD BEATU SYNEROT, MA
RTURE ET INFANE FILIAM.
SUAM NOMINE URSICINA
QUI VIXIT ANNIS. N III.

A \times Ω

EGO ARTEMIDORA FE,
CI VIVA ME MEMORI
AM * AD DOMNUM
SYNEROTEM * INTE
RANTEM AD DEXTE
RAM INTER FORTUNA
TANEM ET DESIDERIUM

A * \times * Ω

I ako su napisi puni jezičnih pogrešaka, za nas su predragocjeni. O svojem srijemskom istraživanju držao je Hytrek predavanje na arheološkoj konferenciji u Rimu 26. travnja 1885., a tom je prigodom o tim napisima njeke primjedbe i De Rossi objavio u svome Bulletinu 1884—95 (Il cimitero di S. Sinerote in Sirmio, p. 144—48.)

Iz ovih je natpisa razabrati, u kolikom li je ugledu bio sv. Synerote u Syrmiju u IV. vijeku. Morao je imati na onamošnjem kršćansku grobištu svoju memoriju, kapelu nad grobom, pače je čitavom cemeteriju svoje ime dao. Matrona pako Aminia prenijela je svoga muža, koji je umro u Akvileji u Syrmij, da počiva uz blaženoga Synerota mučenika. Sve su ovo dokazi, da je svetitelj već u ovo rano vrijeme uživao liturgijsku poštu, i da je bio martyr vindicatus.

Nakon obreća ovih natpisa izvjesno je, da je Synerotes jedino ispravni oblik njegova imena, a Siner, Sener, Seren itd. je pokvaren i skraćen izgovor njegov.⁴²

Acta sv. Synerota u dvije su nam se recenzije sačuvala. Jednu imamo kod Bollandista (AA. SS. Febr. III. 365.), a nešto puniju kod Ruinarta (ed. 1689. p. 456—57.) i Farlatija (VII. 506.)

⁴² Allard: La persécution de Diocletien, Paris 1900. II. 96. hoće, kako je Synerotes bio Grk, da je jedini genuini oblik njegova imena: Senerotes.

Spadaju u red boljih akta, što su nam u opće do ruke došla, a jezgra im je očito onaj službeni zapisnik, koji je bio vođen u kazненоj istrazi protiv svetitelja, te ga auktor kasnije dobio iz prokonsularnoga arhiva. Makar događaji odišu poezijom — neki ih je naš književnik u Spomen-cvijeću M. H. 1900. upotrebio za novelu — ipak su akta nesumnjivo autentična, svi podatci potpuno vjerodostojni, ter se savršeno slažu sa historijskim i kulturnim prilikama onoga vremena.

Koliko je jasna povijesna slika sv. Synerota, toliko je maglovita i zastrta one skupine mučenikâ, koja se u aktima svetiteljevima nigdje ni ne spominje, ali se u Jer. i u svim kasnijim martyrologijima s njime u uski savez dovadja. Ta skupina differencira od broja XVI do LXXII. Držim, da ovu skupinu moramo usvojiti kao historičnu. Evo razloga.

U Dioklecijanovom progonstvu treba za pravo razlikovati dvije perijode. Prva siže tamo do njegova odreknuća na carskom prijestolju (1. svibnja 305.), a druga traje još nekoliko godina pod njegovim nasljednikom na Istoku Galerijem. U prvoj perijodi padoše u Srijemu i Pannoniji sv. Montan i Maksima, sv. Irenej, sv. Pollijon i okruglo još oko 40 mučenika. Za tog vremena ukloniše se mnogi kršćani od poganskoga nasilja, medju inim i Synerotes, pustinjač u Syrmiju (u njegovim se aktima štije doslovce: *qui tempore persecutionis metuens corporales plagas latitavit*). Kad je Galerije zasio na carsko prijestolje, mnogi se kršćani vrnuše u svoja sijela, nu novi imperator bio je gori i krvoločniji nego Dioklecijan. Baš u Srijemu i Pannoniji imademo čitavu plejadu mučenika u ovoj Galerijevoj perijodi. Na čelu im sv. Quirin u Sisku i sv. Synerotes u Syrmiju. Nije velik broj, ako rečemo, da ih je u ovoj perijodi, koja je napokon trajala tamo do 311. godine, poginulo XL—LXX vjernikâ. Ovi dakle brojevi u martyrologijima nijesu niipošto imaginarni, nego historični, samo je skupina označena okruglo, kojim svetim simboličnim brojem sv. Pisma, bilo što se je točni broj izgubio, bilo da bi se množina kršćana bolje upamtila: » . . . in martyrologio quam in ceteris cultus documentis multae martyrum cohortes occurrunt, quarum numerus tantum retinetur . . . Aliquando etiam, ut suspicor, pro veris plus minusve perditis numeris, typici quidam inventi sunt ut VII, XL, LXXII quorum memoria tenacius servaretur.« (Duchesne u uvodu Jer. Martyr. ed. 1894. p. LXXII.) Svetitelji koji se na čelu ovih brojeva imenom opominju, bijahu ili prvi vremenom mučeništva ili su čašću bili najodličniji ili svojim heroizmom najzadivniji.

Tako i Synerotes nije u isti dan poginuo sa onom skupinom mučenika, što se uza nj spominje u martyrologijima, nego oni s njime sačinjavaju jednu moralnu, historijsku cjelinu, u koliko su poginuli od prilike u isto vrijeme i u istome kraju. Podloga dakle onih »LXXII martyrum« ili »aliorum XL, LX« itd., i ako su brojevi pokvareni, jest posve historična.

Pače ja bih ovdje ustvrdio, da su nam se i imena nekih mučenika iz ove skupine sačuvala. Gore smo vidjeli, da Jer. imade dva dana izasepce Senera i Senerota, pa smo dokazali, da je to očevidno istovjetni mučenik, samo ga je neuputni redaktor u svoj martyrologij dva puta ubilježio zaveden raznim oblikom imena. Redaktor je dakle morao imati dva različita izvora ili kataloga, iz kojih je srijemski martyrologij sastavljao, a ta su očito radila o istim mučenicima, budući je na čelu svima Synerotes, i budući govore o istome danu. Po tom Antigonus, Rutulus, Libius etc. jesu neki od onih mučenika, koji su se u drugom katalogu sumarno navadjali u brojevima LXX, XL itd.

Suvišno je dokazivati, da je sv. Synerote već od prvoga kraja uživao u Syrmiji počasti Božijega mučenika. To su nam već rekli gornji epitafigi. Njegov kultus tokom vremena raširio se čitavom zapadnom crkvom. Ime Synerotes ne manjka ni u jednome martyrologiju počevši od najranijega, pa do najkasnijega. Osobito je syrmijski svetitelj bio poštovan u Francuskoj, gdje su ga pod oblikom imena Serenus⁴³ štovali kao zaštitnika vedrine (occurrenre necessitate serenitatis et pluviae; Tillemont, Memoires l. c. ed. 1702. V. 256.) Pače francuski grad Billon u Auvergni (na Gornjoj Loiri) tvrdi, da je tijelo sv. Synerota iz Syrmija preneseno u onamošnju zbornu crkvu posvećenu njegovom imenu (Tillemont l. c.) Officium svetiteljev odobren je za djakovačku biskupiju 11. travnja 1807.

Spomeni dan Synerotov i po starim kalendarima većinom se slavi VII. Kal. Mart., 23. veljače. Tog dana imade ga i rimski martyrologij i djakovački kalendarium perpetuum. U Francuskoj u Billonu, gdje mu kazuju grob, svetkuje se istoga dana, ali stolna crkva u Clermontu ima njegov officij na 10. svibnja. (Tillemont, Mémoires

⁴³ I kod nas ima primjera, da si puk odabere zaštitnike zaveden analogijom njihova imena sa stvarju, koju od Boga prosi: n. pr. sv. Vid, Vinko. Sličnih primjera ima i u drugim krajevima. — Cf. Delehaye: Le legende agiografiche p. 69.

l. c. 256.) Na žalost do gallikanskih misala i brevijara ovih crkvi i do njihovih današnjih proprijâ nijesam mogao doći.

Za liturgijsku počast onih sedamdeset mučenika, koji se u svezu dovadjaju sa sv. Synerotom, nemamo drugih dokazâ, nego li drevne martyrologije. Koju li pako cijenu u tom im je priznati, vec smo gore pod br. 4. razložili. Djakovački *Proprium officiorum* usuprot svoj tradiciji dijeli sedamdeset i dvojicu syrmijskih mučenika od sv. Synerota; te ih svetkuje dva dana kasnije (25. velj.).

Na temelju ovoga razlaganja, mnim, da imam pravo reći, te nije Farlatijev katalog ispravan, kada bilježi: *Sirmii S. Serenus Monachus martyr sub Galerio . . . VII. kal. Martij. Ibidem eodem die et fortassis eodem anno septuaginta duo martyres. Item SS. Senerotes, Antigonus, Rutulus, Libus, Rogatianus martyres.* (l. c. II. 444.) Farlatia u svom »illyrskom martyrologiju« slijedi i Cobeti (VIII. 295.).

Na koncu pako ne mogu, a da ovdje ne izrazim potrebu, te bi se na tlu drevnoga Syrmijsa dalje tražilo i kopalo. Vapaj Mons. Bulića u njegovom Bulletinu 1908. je opravdan. On je vještačkim okom utvrdio, koje li bogatstvo i za klasičnu i za kršćansku arheologiju leži pod današnjim tlom Mitrovice. Važnost veliku ovoga rada za drevnu historiju Srijema shvatio je i *Ljetopis Matice srpske* (1910. sv. III. str. 77.) Nas bogoslove zanimaju navlastito oba groblja, ono na ulazu grada, i ono sv. Synerota. Vrhovni crkveni faktori dužni bi bili pomoći obilnim materijalnim sredstvima, da se pristupi sistematskom poslu. To zahtijeva tradicionalni mar crkve za njene časne starine, to ište slava metropolije syrmijske.

10. Djakovački *proprium* slavi na 11. ožujka sv. *Donata, Venusta, Romula i Sylvana*, nu kako su ovi mučenici u najužoj vezi sa sv. *Hermagorom i Fortunatom*, koje isti kalendar na 26. kolovoza svetkuje, te ćemo ih ovdje zajedno obraditi.

Ponajprije ćemo navesti one dane, na koje susrićemo spomen ovih mučenika u klasičnim martyrologijima, a onda ćemo registrirati sva akta, što ih o njima imamo. Pri tome poslu naći ćemo jednu točku, koga nam čitavo ovo zamršeno pitanje rješava.

J. e. r. XIII. Kal. Mar. veli doslovce: In Africa civitate Concordie Pascorum Donati et Secundiani . . . It. Concordie. Juste. Alibi Romuli. Saloni. Saluani et aliorum LXXXIII. quorum nomina ds scit. — IIII. Id. Jul.: In Aquileia Scoru. Furtunati et armageri. — XI et X Kal Sept: In Aquileia Scoru Furtunati. Hermogenis.

Sixti, Marcialis, Hermogerat. — II. Id. dec.: . . . et alio loco ermoginis Donati et aliorum XXII. —

Vet. rom. IV. Id. Jul. Aquileiae. Hermagorae episcopi et discipuli S. Marci. —

Bed—Fl. u auktariju, XIII. Kal. Mar. Ss. Donati, Secundiani, Casti et Marcelli. —

X. Kal. Sept., Florus: In Aquileia natale Ss. Fortunati et Ermogenis et Martialis. — U jednom rukopisu (Divionensi): Natale sanctorum martyrum Donati, Restituti, Valeriani, Fructuosae cum aliis duodecim, qui praeclarissimo confessionis honore Antiochiae (sic!) coronati sunt.

II. Id. Dec; u auktariju: Natale Ss. Hermogenis et Donati.

Ado XIII. Kal. Mar., bar u nekim rukopisima: Apud urbem Concordiam passio ss. Donati, Secundiniani, Romuli cum aliis 86.

IV. Id. Julii Apud Aquileiam natalis s. Hermagorae, primi ejusdem civitatis episcopi. discipuli b. Marci evangelistae.

X. Kal. Sept.: Natalis ss. martyrum Donati, Restituti, Valeriani, Fructuosae, cum aliis duodecim, qui praeclarissimo confessionis honore apud Antiochiam⁴⁴ coronati sunt,

Pridie Id. Dec.: Natale ss. Martyrum Hermogenis, Donati et aliorum viginti duorum.

Usuardus imade u glavnom iste podatke kao i Ado.

(Za sve ove citate isp. pomenuta izdanja na odnosne dane).

U istočnim menologijima nema nigdje traga nijednoj skupini naših mučenikâ.

Kako se vidi, nijedan od zapadnih martyrologija ne govori ni o Donatu, ni o Hermogenu i Fortunatu kao o sirmijskim i pannonskim mučenicima, a ipak svjedočanstvu Jer. moramo baš u našem slučaju pripisati veliku važnost, jer je sastavljen na tlu, gdje su se ovi sveci slavili, te su njegovom auktoru lako bili pristupačni lokalni katalozi i Akvileje i Concordije i Fori Julii. —

Registrirajmo sada, što vele o njima Bollandiste u svojim AA. SS.

Na 17. veljače (Febr. III. ed. 1658. p. 7—9.) govore: De s. mar-

⁴⁴ Sve mi se čini, da je ovdje, a tako i u drugim kalendarima, koje ne navadjam, sv. Donat pomiješan sa antiohijskim mučenicima Restitutom, Valerijanom itd.

tyribus Donato, Secundiano, Romulo, Solono, . . . Silvano . . . et aliis circiter LXXX Concordiae⁴⁵ in Italia.

Na 12. srpnja na široko raspravljaju De s. Hermagora ep. et Fortunato archidiacono Mm. Aquileiae in Italia. (Jul. III. ed. 1723. p. 249—57.)⁴⁶

Na 21. kolovoza (Aug. IV. ed. 1739. p.411—3.) čitamo: De ss. Donato, Romulo, Sylvano, Venusto et Hermogene martyre, Foro Julii in Italia (danas Cividale del Friuli, na istoku od Udina).

Na 23. kolovoza (l. c. 587—9, i 590—1) ponovno: De ss. Fortunato, Hermone, Xisto, Martiale, Hermogerato. Item de ss. Laurentio, et tribus pueris Habundo, Innocentio ac Merendino Aquileiae in Italia.

Bollandiste u svojim aktima slijede stare martyrologije, ali su u račun uzeli i lokalnu tradiciju onih mjesta, koja osobitim načinom štiju gornje svetitelje, pače ih kao svoje zavičajnike usvajaju.

Iz navedenih podataka možemo slijedeće činjenice ustanoviti:

Iz Jer. je očito, da su u Concordiji već u V. vijeku svetkovali XIII. Kal. Mart. t. j. 27. veljače sv. Donata, Romula, Silvana. Istina tekst je Jer. na ovom mjestu nješto pokvaren, ali se u ovome smislu mora, i lako može, restituirati i popraviti (isp. gornji citat).

Iz istoga izvora sigurno znamo i to, da su i u Akvileji već u to rano vrijeme bili poštovani sv. Fortunat i Hermagora. Što ih pako Jer. navadja u dva puta III Id. Jul. i opet XI. te X. kal. Sept., bit će, da ih je redaktor preuzeo iz lokalnoga akvilejskoga, u kom su višeputa bili navedeni.⁴⁷

⁴⁵ Concordia, danas Portogruaro, pogranično talijansko mjesto prema Gorici. — U novije doba izdana je tako: Passio ss. septuaginta duorum apud civitatem concordiensem; Portogruaro 1894. — Druga literatura: Breve compendio del martyrio dei santi Donato, Secundiano, Romolo con altri 86 compagni, seguito in Concordia nel principio del IV. s.; Venezia 1803., ib. 1821.; Portogruaro 1855.

⁴⁶ Njihovu Passio imademo danas u dvije recenzije, prva kod Boll. l. c. 251—5, a druga u njihovim Analectima II. 311—6. — Litter.: Ughellus, Italia Sacra V. c. 19. 20; Pančini: La missione di s. Ermagora, primo Vescovo di Aquileja. Udine 1881.; F. B., Delle lodi dei ss. martyri Aquileiesi Ermacora e Fortunato; Venezia 1881.

⁴⁷ Razni tome mogu biti razlozi. Delehaye: Le legg. agiogr.; l. c. p. 376. sq. — Može biti da je više puta preko godine na njihovu grobu bila u Akvileji liturgijska spomen, statio, pa to bilo ubilježeno u mjesnom akvilejskom kalendaru.